Turisme
La Costera

Tresors de l'interior

Ruta de la Pilota de la Costera

www. turismelacostera.com

Turisme La Costera
Tresors de l'interior

En aquest enllaç i codi QR podràs trobar informació actualitzada sobre els pobles de la ruta i on menjar i dormir

RUTA DE LA PILOTA.

Benvingudes i benvinguts a les terres dels jugadors mítics i les nissagues de pilotaris, la comarca del poble del Genovés. La Costera pot dir orgullosa que a un dels seus pobles el talent per dominar els pocs més de quaranta grams que pesa una pilota de vaqueta sembla córrer pels seus carrers. No és una casualitat, és el resultat d'una llarga tradició que durant dècades va transmetre de generació en generació el més històric dels nostres esports i el que potser millor reflecteix com som. I és també fruit d'un treball constant i dur de recuperació, de la creació de la primera escola de pilota valenciana allà pel 1979 amb més il·lusió que mitjans.

Però, heu d'anar més enllà. Per tota la comarca trobareu trinquets moderns i carrers carregats d'història i tradició que van ser escenari de partides: xiquets que mentre jugaven per plaer aprenien, aficionats que es reptaven per veure qui era millor, professionals que havien fet de la pilota la seua forma de vida. Pobles on la fabricació de pilotes va ocupar generacions de dones i altres dels que van sorgir jugadors mítics dels que perdura el record.

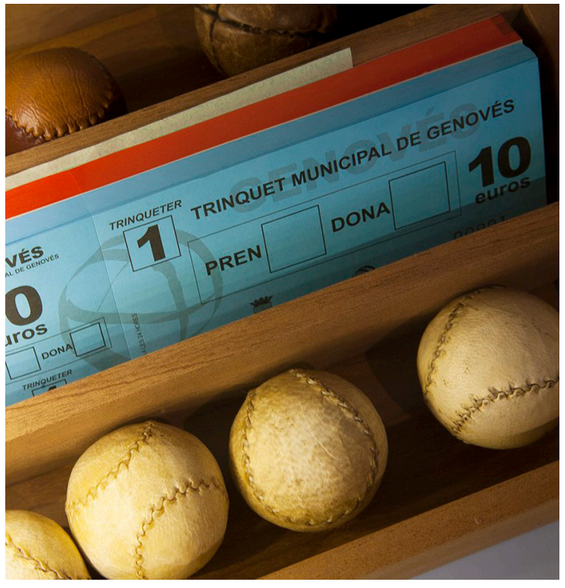

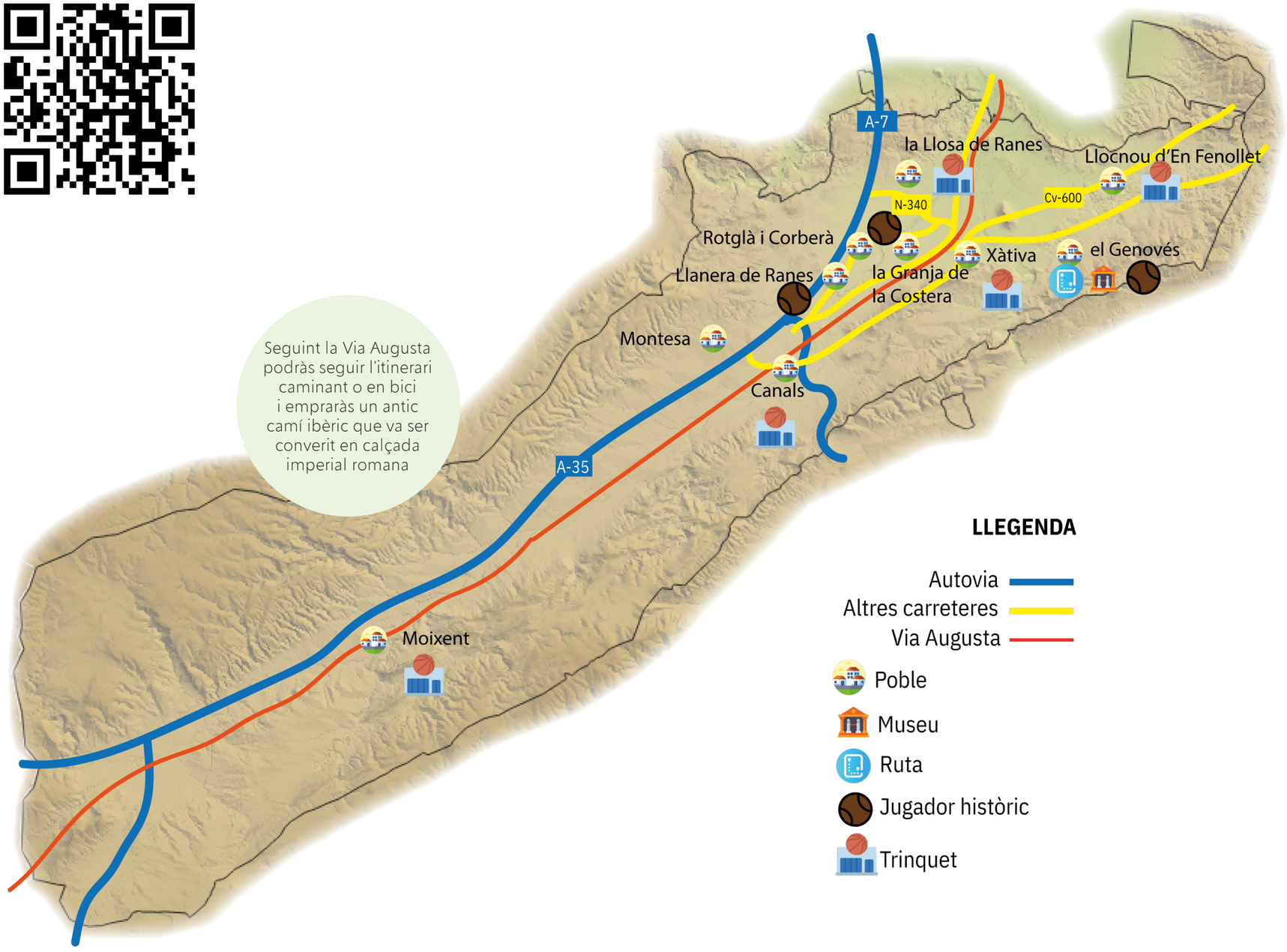

La benvinguda del nostre embaixador.. 3

El Genovés, la pilota feta poble.....5

Paco Cabanes Pastor el Genovés.....7

El Xiquet de Llanera.....8

Antonio el de la Granja.....9

La Volta a la Costera en 5 trinquets.....11

La benvinguda del nostre embaixador David Sarasol i Moscardó
(Director del Museu de la Pilota)

RUTA DE LA PILOTA.

Una ruta és un recorregut per diferents indrets amb un interès puntual, en aquest cas cultural. Una ruta sobre la pilota valenciana en una Comarca com La Costera, d'arrelada tradició, on descobrir pobles amb història, monuments dedicats a la pilota, trinquets o carrers on es juga o s'ha jugat.

Perquè seria important per a La Costera? Perquè ens aporta coneixement sobre la pilota valenciana. Ens mostra l'art i la història d'un esport mil·lenari, el patrimoni de tots els valencians, el sentiment d'un poble cap als seus arrels o l'arquitectura dels espais de joc.

Al mateix temps, tan important com per a la Comarca o és per a la pilota. Conèixer jugadors com Moltó o Pablo de Barxeta, el Xiquet de Llanera, Antoniet de La Granja, Sanchis de Montesa, Jose de Moixent o tots els apareguts al Genovés, amb el mític Paco Cabanes al capdavant. Assabentar-se dels trinquets que tenim, com els del Genovés, La Llosa, Canals, Moixent o Lloc Nou d'En Fenollet, així com que a Xàtiva hi va haver-ne fins a tres. Valorar la tasca d'escoles i clubs com els de Moixent, El Genovés o La Llosa.

I, sobretot, admirar les escultures que ja hi ha al Genovés, destacant les de Manolo Boix o Ignasi Pinazo, així com el seu museu dedicat al nostre esport.
Recórrer els carrers de cada població on antigament es disputaven les partides més importants. Perquè a tots els pobles es jugava, i no sols en un carrer, sinó en tres o quatre a la vegada.

El Genovés, la pilota feta poble.

En el Genovés quan naix un xiquet el tiren contra la paret, si rebota pilotari i si es queda pegat iesaire. Aquesta dita que s'escolta per tota la contornada fa referència a dos arts als que la gent del Genovés era mestra, el joc de la pilota i el treball de l'algeps. Pilotaris com els Pigat, els Sarasol o els Genovés junt a molts altres han assenyalat aquest poble de poc més de dos mil sis-cents habitants com el que més talent pilotari concentra per metre quadrat de les terres valencianes.

Aquest protagonisme de la pilota s'ha canalitzat per mitjà de dos elements que podem visitar i que ens ajudaran a comprendre tant el propi joc de la pilota com la relació tan especial del poble del Genovés amb aquest esport. El primer d'ells és la Ruta de la Pilota. Aquesta ruta funciona com un contenidor cultural que allotja tot allò que tinga relació amb la pilota valenciana. La ruta té el seu inici junt a l'edifici de l'ajuntament que es troba a la Plaça de la Inmaculada. Seguint-la podrem contemplar escultures com "Els Arcs" (Manuel Boix), "El Monument al Pilotari" (Diego Cháfer), "Contra Mà" (Manuel Boix), "la Font Al·legòrica" (Emilio Escobar), la còpia de "El Saque" (Ignacio Pinazo) i ATENCIÓ NOVA ESCULTURA 2021. El recorregut d'aquesta ruta també ens porta als espais dels poble relacionats amb la pilota com la casa natal de Paco Cabanes Pastor El Genovés, els carrers del poble on es disputaven partides de pilota, el trinquet municipal i el Museu de la Pilota.

Aquest museu és l'altre gran element per conèixer millor la pilota al Genovés. Va ser inaugurat el 2003 i el 2017 va ser declarat el museu oficial de la pilota valenciana per la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana. A més més, el museu coopera amb el Museu Valencià d'Etnologia. El museu s'ha concebut com un espai obert que acull la investigació, conservació i difusió de la pilota valenciana i promou el seu manteniment per mitjà de tot tipus d'activitats. Allà podreu trobar contemplar cartells històrics, la vestimenta, les pilotes, les parts d'un trinquet i les modalitats d'aquest esport. El museu també disposa d'una galotxeta per a practicar aquesta modalitat de la pilota. El propi museu dona accés també al trinquet municipal on es juguen partides professionals amb regularitat.

Paco Cabanes Pastor *el Genovés*

El Genovés ha sigut el bressol de molts jugadors i nissagues de jugadors que es recordaran per molt de temps, però un destaca per damunt de tots: Paco Cabanes Pastor el Genovés. Nascut el 1954 el seu paper com jugador i difusor del món de la pilota difícilment podrà ser igualat. Va començar la seua carrera a principis dels setanta del segle XX amb el suport del seu amic Toni Canana que el va animar a professionalitzar-se. A inicis de la seua carrera era conegut com Pastor o el Xiquet del Genovés, però en poc de temps es va fer un gran nom per la seua extraordinària combinació de força física i tècnica i se'l va començar a conèixer directament pel nom del seu poble el Genovés.

La seua preponderància va ser tan gran que va arribar a guanyar partides d'ell sol contra altres tres jugadors o partides a les que les normes eren fixades en la seua contra per intentar igualar més el resultat. La seua llegenda va créixer al mateix temps que el seu palmarès que va continuar ampliant-se fins el 1996 quan va anunciar la seua retirada tot i que encara se'l considerava el millor jugador del moment. No de bades, l'any anterior havia protagonitzat una de les seues majors gestes esportives quan el 9 de juliol va guanyar la partida del segle imposant-se in extremis a Alvaro per 60-55 després d'una èpica remuntada que li va donar el campionat d'eixe any. La seua figura va seguir engrandint-se als triomfs esportius es van afegir altres com la Medalla d'Or de la Generalitat Valenciana, el Premi Octubre, el Premi Saque de la Federació de Pilota Valenciana... Uns reconeixements que van transcendir els nostres territoris quan va ser guardonat amb la Txapela basca que reconeix als millors pilotaris d'aquelles terres.

Més enllà de victòries i guardons Paco Cabanes també va ser padrí i mentor de varis pilotaris i va prendre part a tot tipus d'activitats per donar a conèixer millor el joc de la pilota fora les nostres fronteres i agermanar els nostres pilotaris amb els d'altres terres. Malauradament Paco Cabanes ens va deixar el 2021 però el seu llegat continua en jugadors com el seu fill Genovés II i en el record de totes les persones aficionades a aquest esport perquè per a qui li agrade la pilota el Genovés sempre serà *"Deu nostre senyor en la terra"* com va deixar escrit el seu biògraf Toni Mollà.

El Xiquet de Llanera

Al llarg de la seua història la Costera ha parit molts jugadors, molts d'ells oblidats o que són poc més que un nom al record d'algunes persones. Però, altres es mantenen vius a la memòria dels seus pobles, com és el cas d'Emilio Revert Martínez el Xiquet de Llanera. Nascut el 1910 va ser un dels grans dominadors de les partides de la primera meitat del segle XX. El seu debut professional es va produir amb tretze anys a una partida que segons conta la tradició va jugar amb la mà canviada per una lesió i va perdre, però al cap d'una setmana es va repetir la partida contra els mateixos jugadors i el Xiquet de Llanera va sumar la seua primera victòria professional. Tres anys després a Moixent va jugar altra mítica partida de llargues que es va allargar per dues hores i a la que el seu equip d'aficionats es va imposar a quatre professionals. Ja com a professional va protagonitzar un dels enfrontaments mítics a Benissa el 1930 que va durar dos dies -perquè es comptava amb un sistema nomenat pujar i baixar al que l'equip que té menys punts al lloc de sumar quan fa un tant li'l resta al que va per davant- i al que l'equip liderat per Emilio Revert es va imposar tot i que conten que va destrossar cinc parells d'espardenyes durant el joc.

Poc temps després se n'anà a Atzeneta d'Albaida i coincidí a veure una partida de Galotxa, un comentari seu provocà que el reptaren a jugar ell a soles contra els tres millors del poble. I guanyà. El Xiquet de Llanera va viure un món de la pilota diferent al d'èpoques posteriors, un món sense grans lligues ni campionats, al que els desafiaments i les travesses eren la norma i que va crear grans rivalitats.

El 1946 va haver de deixar la seua carrera professional per problemes de visió, però durant molts anys va ser considerat per molts com el millor jugador de carrer de tots els temps. El seu mestratge ha sigut reconegut al seu poble que ha batejat amb el seu nom el poliesportiu i que li ha dedicat un retaule ceràmic titolat "el Rebot" al cantó entre els Carrers Santa Teresa, Carbonell i Santíssim Crist i confrontant amb l'ajuntament.

Antonio *el de la Granja*

Antonio Palop Albors va nàixer a la Granja de la Costera l'any 1938 i va viure molts anys al carrer Llarg de Rotglà i Corberà fins que ens va deixar en 2018. Precisament era aquest carrer on antigament s'organitzaven les partides del poble. Antonio va ser un dels jugadors més reconeguts de Raspall de les dècades dels 70 i els 80 del segle XX. Antonio va començar a practicar als carrers del seu poble i animat per un mestre va començar a entrenar més seriosament al trinquet de l'Olleria allà pel 1956. Uns anys després i amb un nom i una carrera reconegudes va començar a jugar partides al trinquet el Zurdo de Gandia que era considerat com el gran temple del Raspall. La seua carrera va durar fins les acaballes dels anys 80 i va arribar a ser Campió Nacional de Pilota Valenciana en dues ocasions.

Antonio *el de la Granja* (esquerra)

El Raspall

El Raspall és la modalitat de pilota més tradicional a la Costera i a les comarques que es situen al sud del Riu Xúquer. La seua principal característica és que no es juga en alt o a l'alt. Això significa que no importa quantes vegades la pilota rebote o bote o, i tot, que rode per terra. Així el raspall és un joc molt exigent que requereix d'un notable esforç físic i agilitat per tant les partides solen ser a 25 punts front als entre 40 i 50 d'altres modalitats. Altra característica diferenciadora del joc és que els jugadors s'han de protegir molt més les mans que a altres modalitats atés que moltes vegades fregaran amb elles els sòl dels carrers o del trinquet.

Partida històrica de Raspall (la Llosa de Ranes)

Montesa i la fabricació de pilotes.

El joc de la pilota requereix de tres figures principals sense les que no és possible: Les persones que juguen, l'espai -el trinquet- i la pilota. Durant molts anys la fabricació de pilotes va ser l'ocupació de moltes dones de la Costera que les elaboraven, pel general, al seu propi domicili per a fabricants que li aportaven els materials. Montesa és el poble on més es concentrava aquesta producció i on va perviure fins els anys 90 del segle XX. Les dones montesines van començar la producció industrial de pilotes poc després de finalitzar la Guerra Civil i es van especialitzar a la producció de pilotes de badana.

Als trinquets i les partides professionals s'empren les pilotes de vaqueta, però per als jocs de carrer i per modalitats com les llargues o la galotxa s'empren les de badana que es fan recobrint amb pell d'ovella o corder un pilot de draps als que se li pot afegir un cor de material elàstic. Aquestes pilotes s'adapten millor al joc de carrer perquè mitiguen millor l'impacte contra les superfícies irregulars, a més a més, en ser prou més barates que les de vaqueta la seua pèrdua no és tan perjudicial. Com que són més lleugeres i molles també es solen emprar a partides d'aficionats i són les recomanades per l'aprenentatge del joc.

La volta a la Costera en 5 trinquets i un fum de carrers.

A hores d'ara podem trobar cinc trinquets actius als pobles de la Costera -als que s'han d'afegir els dels centres educatius i un llarg llistat de carrers on encara es juguen o s'han jugat històricament partides de pilota.

Els trinquets més coneguts són els del Genovés i la Llosa de Ranes i són també els que tenen una major activitat. A ells s'afegeixen els de Canals i els de més recent construcció de Llocnou d'En Fenollet i Moixent. Aquest darrer conegut com els Xocats compta amb l'interés afegit de les pintures murals en honor del joc de la pilota fetes per la pintora Marta Lapeña.

Però la pilota va nàixer als carrers dels nostres pobles i allà ha deixat un més que notable rastre. Així a Xàtiva encara podem trobar la Plaça del Trinquet i a Canals i l'Alcúdia de Crespins carrers amb el mateix nom. A aquests dos pobles també s'han jugat partides en les darreres dècades a carrers com l'Harmonia (Canals) els de Sant Francesc i Forn (l'Alcúdia de Crespins). A Barxeta encara es juguen partides al Carrer Nou i els pobles d'Aiacor (part del municipi de Canals), Novetlè i Vallés encara conserven els seus carrers de la Pilota en record de les partides que s'hi jugaven. A Rotglà i Corberà les partides es celebraven al carrer Llarg on va viure el reputat jugador Antonio el de la Granja.

Trinquet (la Llosa de Ranes)

Plaça del Trinquet (Xàtiva)

Trinquet (Moixent)

Aiacor (Canals)

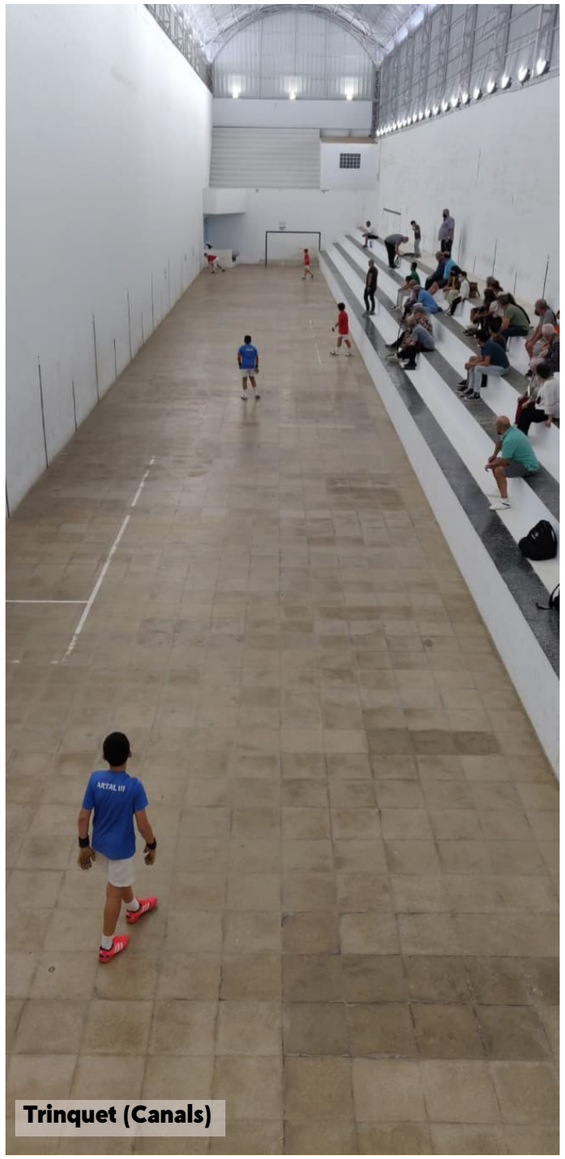
Trinquet (Canals)

Trinquet (el Genovés)

Trinquet (Llocnou d'En Fenollet)

Els trinquets perduts de Xàtiva

La Capital de la Costera encara conserva el nom de la Plaça del Trinquet en record del lloc on es disputaven partides de carrer. Però, aquestes s'han jugat històricament a molts indrets de la localitat. Tants que es va considerar com una molèstia per a la població i el 1750 les ordenances de la ciutat indicaven que En las plazas y calles públicas de la ciudad, no se hagan juegos de pelota... por no embarazar los tránsitos y evitar desgracias...y en los días de fiesta se permitirán estos juegos en parages retirados, y campos después que haya hecho señal la Iglesia mayor de haber alzado a Dios, pero no antes... No obstant, poc després l'Hospital de Xàtiva obté l'autorització per construir trinquets que amb els seus beneficis li donen importants ingressos. Sent un poc mal pensats es podria arribar a creure que la prohibició anterior podria estar relacionada amb aquest monopoli que es volia imposar. Gràcies a l'historiador Josep V. Martínez sabem que aquests trinquets van ser al menys cinc: El del carrer les Ànimes, el de l'Albereda (prop de la porta de Sant Francesc i que ocupava el que havia sigut una casa de comèdies), el dels Bolos molt proper a l'anterior, el del Fossar, el del Corral (al carrer de Sant Tomàs front al convent de Sant Agustí) i el que va donar nom a l'actual Plaça del Trinquet. Malauradament aquests trinquets van decaure al llarg del segle XIX i a hores d'ara no són més que record.

Antic Hospital

Sant Agustí

Pl. Porta de Sant Francesc

Un humanista a mitges de la Costera i el joc de la pilota.

Tot i que l'origen de la pilota és molt antic, amb antecedents com a mínims grecs i romans, les normes i l'estil de joc que coneguem comencen a configurar-se en temps medievals amb l'arribada dels conqueridors cristians. Una de les primeres notícies literàries sobre aquest joc ens la va deixar el conegut humanista Lluís Vives que provenia pel costat matern d'un llinatge hebreu de la Costera amb arrels a Xàtiva i la Llosa de Ranes, els March.

La seua pròpia mare, Blanca o Blanquina March va morir el 1508 a Xàtiva durant una epidèmia. Vives ens va deixar als seus Diàlechs aquest que compara la manera de jugar a la pilota a França i l'antic Regne de València:

Borja: Que n'hi ha a França de jochs públics, com los nostres?
Centelles: De tota França no'n puch parlar. A París, en fet de jochs públics no hi ha; de privats, n'hi ha molts...
Borja: Jugan igual que per aquí?
Centelles: No hi ha gayre diferència...
Cavanilles: A França y a Bélgica jugan sobre paviments enrajolats plans y llisos.
Borja: Ab quina mena de pilotes jugan?
Centelles: Casi may ab pilotes de vent, com aquí, sino ab unes pilotes una mica més petites,y molt més dures, de cuyro blanch. La borra ho és com en les vostres de pellussa de drap, és de pel de goç y per tal motiu, jugan rarament ab la palma de la mà.
Borja: Donchs com percuteixen la pilota? ab lo puny? com en les de vent?
Centelles: No, ab una pala.
Borja: Feta de fil?
Centelles: Teixida ab cordes de budells, com són ordinàriament les sextes de la guitarra. Limitan lo camp del joch per medi d'una corda tesa, y per tot lo demés jugan com aquí. Tirar la pilota més ençà de la corda, és falta. Los bàndols són dos; los nombres, quatre, quince, trenta y quaranta cich, y son ventges los d'igualarse a dos o a tres punts. La victoria pot ser doble guanyant la ratlla y'l joch. La pilota's torna de voleda o del primer bot y com de rebot ja no porta força, se fa una ratlla hont s'es tornada.

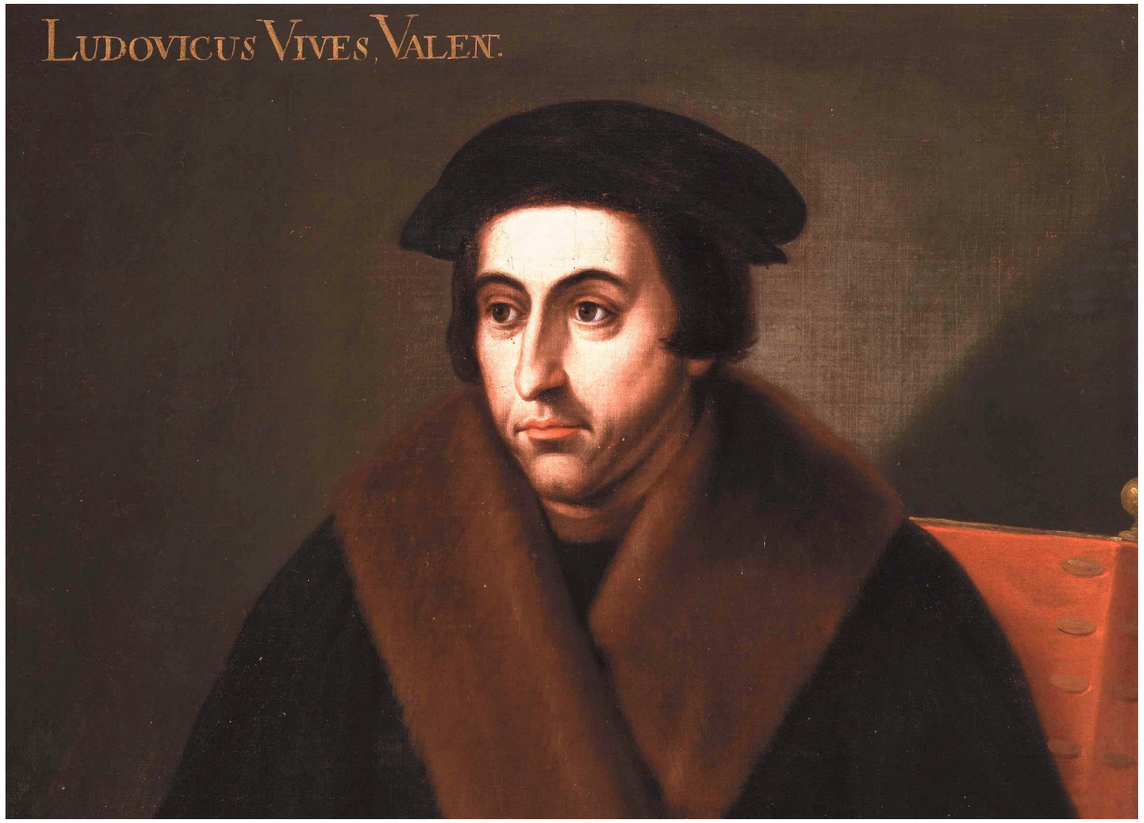

Turisme La Costera

Tresors de l'interior

LA COSTERA - CANAL
mancomunitat de municipis

GENERALITAT VALENCIANA

TURISME COMUNITAT VALENCIANA

VALÈNCIA TURISME

PLA DE DINAMITZACIÓ I GOVERNANÇA TURÍSTICA DE LA MANCOMUNITAT DE LA COSTERA-CANAL

@turismelacostera @turismecostera @turismelacostera

www. turismelacostera.com